

Ivana JELIĆ*

LJUDSKA PRAVA I OBRAZOVANJE DJECE SA POSEBNIM POTREBAMA I OSOBA SA INVALIDITETOM

„Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i sviješću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva.”¹

1. UVODNI OSVRT

Suština ostvarenja ljudskih prava jeste u obezbjeđivanju zaštite dostojanstva i identiteta ličnosti. Ove beskompromisne vrijednosti predstavljaju imperativne međunarodnopravne zaštite prava i sloboda svih ljudi, bez obzira na njihove razlike u pogledu ličnih svojstava i pripadnosti.

Dostojanstvo je materijalni izvor svih prava i sloboda čovjeka. Bez njega nema života koji je u skladu sa samosvojom ljudskom prirodom. On je nediskutabilan činilac svih ključnih principa zaštite prava i sloboda čovjeka. Najčešće povrede ljudskog dostojanstva dešavaju se kod vulnerabilnih grupa, a posebno kod osoba sa invaliditetom. Takve povrede u najranijem dobu, u djetinstvu, se vezuju i za povrede prava djeteta, čime se krši međunarodno pravo. Posljedice koje ovakva kršenja proizvode pogubne su ne samo za ličnost onoga ko je žrtva, već i za cijelo društvo, jer narušavaju one moralne vrijednosti na kojima zdravo društvo počiva, i time destabilizuju socijalni poredak.

Identitet je inherentna osobina svakog pojedinca. Prema vodećem modernom teoretičaru identiteta, Parekhu, identitet nečega se „sastoji u

* Doc. dr Ivana Jelić, Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore, predsjednica Centra mladih naučnika CANU

¹ Član 1 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.

svojstvima koja ga tvore kao tu stvar ili tu vrstu stvari, a ne neku drugu, te je razlikuju od svega drugoga”.² Identitet čine i ona lična svojstva koja konstituišu različitost, koju nazivamo invaliditet ili posebna potreba.

Princip jednakosti u pravima i dostojanstvu potvrđen je kao međunarodni princip zaštite ljudskih prava još 1948. godine, kada je usvojena Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima³, koja odredbom svog prvog člana ističe značaj dvije ključne vrijednosti u zaštiti svih ljudskih prava: jednakost i dostojanstvo. Univerzalna deklaracija je izraz minimuma zajedničkog standarda međunarodne zajednice u zaštiti ljudskih prava i sloboda. Iako je u pitanju deklaracija, a ne konvencija ili neki drugi međunarodni ugovor, ona je imperativni propis, jer je vremenom postala opšta praksa članica međunarodne zajednice, koju prati svijest o obaveznosti njene primjene. Dakle, postala je običajno međunarodno pravo, odnosno jedan od glavnih pravnih izvora.

Najznačajniji princip, u kontekstu zaštite prava i sloboda, je jednakost ljudi. On je u korelaciji sa ljudskim dostojanstvom, za čiju zaštitu je neophodna zaštita ljudskog dostojanstva.

Ostvarenje principa jednakosti ili ravnopravnosti podrazumijeva zabranu diskriminacije, bilo da se radi o zabrani dovođenja u nepovoljan položaj, favorizovanja ili nekog drugog razlikovanja ljudi na osnovu pripadanja nekoj rasi, etnosu, naciji, polu, klasi, na osnovu imovnog stanja, vjere ili uvjerenja, ili nekog drugog ličnog svojstva ili pripadnosti. Svi međunarodni pravni instrumenti propisuju zabranu diskriminacije, kao *conditio sine qua non* za ostvarivanje života u uslovima dostojnim ljudske prirode.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (PGP) zabranjuje diskriminaciju u naprijed pomenutom značenju⁴. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (PESK) ovu zabranu povezuje sa životnim standardom, odnosno propisuje zabranu diskriminacije u vezi sa ostvarivanjem ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava⁵. Takođe, ovaj instrument obavezuje države članice ovog pakta da, između ostalog, priznaju da: treba da bude pružena što šira zaštita i po-

² Parekh Bhikhu: *Nova politika identiteta*, Politička kultura, Zagreb, 2008, str. 13.

³ Rezolucija 217 A (III), usvojena na zasjedanju Generalne skupštine UN-a u Parizu, 10. decembra 1948.

⁴ Član 26 PGP-a.

⁵ Član 2 PESK-a.

moć porodici, koja je prirodni i osnovni sastavni dio društva, posebno za njeno obrazovanje i za ono vrijeme za koje ona snosi odgovornost za izdržavanje i odgajanje djece o kojima se brine, kao i da treba preduzeti posebne mjere zaštite i pomoći u korist djece i mladih, bez ikakve diskriminacije iz rodbinskih ili drugih razloga⁶.

U okviru evropskog sistema zaštite ljudskih prava, postoji takođe pravni okvir za zaštitu od diskriminacije i njenu zabranu⁷. Uz pomenute diskriminatorne osnove, u odredbi člana 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, dodat je i osnov – ‘veza sa nacionalnom manjinom’. Ovaj osnov je veoma važan, jer se u praksi često dešavalo da se pojedinci, a naročito djeca sa invaliditetom, dodatno diskriminišu upravo iz ovog razloga, koji do Evropske konvencije nije bio normiran, pa ga neke države nijesu tretirale kao diskriminatorni osnov.

Pravna zaštita prava ovih vulnerabilnih grupa bazira se i na posebnim instrumentima, kao što su Konvencija o pravima osoba s invaliditetom⁸. U kontekstu univerzalne pravne zaštite djece, glavni imperativni propis je Konvencija o pravima djeteta⁹, koja predstavlja osnov mnogih preporuka, smjernica i ostalih dokumenata međunarodnih organizacija i grupa država.

Izvori pravne zaštite nijesu samo pravni instrumenti, kao što su ustavi, zakoni ili podzakonski akti, ili, pak, međunarodni običaji, opšta pravna načela i međunarodni ugovori. To su i dokumenti međunarodnih organizacija, koji nemaju imperativnopravnu snagu, već daju smjernice i preporuke. To je tzv. meko pravo, koje ima, naročito u posljednjih nekoliko decenija, veoma veliku snagu i moralno-pravni autoritet. U te dokumente, a imajući u vidu ovu specifičnu temu, spadaju: Milenijumski ciljevi UN-a, iz 2002. godine, Završni akt specijalnog zasjedanja Generalne skupštine posvećen pravima djeteta „Svijet po mjeri djeteta”, iz 2002. godine, Dokument iz Salamanke, usvojen u okviru UNESKO-a, 1994. godine, Deklaracija „Obrazovanje za sve” iz Tajlanda, usvojena 1990. godine itd.

⁶ Član 10 PESK-a.

⁷ Prevedeno, član 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima i Protokol 12 uz nju.

⁸ Usvojena od Ujedinjenih nacija 2006. godine.

⁹ Usvojena od Ujedinjenih nacija 1989. godine.

Nejednakost osoba sa invaliditetom i djece s posebnim potrebama problem je današnjice. Obrazovanje je najbolji i najpotpuniji način da se ostvari jednakost ovih lica sa ostatkom stanovništva, da se očuva njihovo ljudsko dostojanstvo i identitet. Inkluzija u obrazovanju ovih lica metod je koji služi pomenutom uzvišenom cilju, koji se može sublimirati u motou „jednakost za sve”.

2. OBRAZOVANJE KAO UNIVERZALNA VRIJEDNOST

Da li je znanje moć, kako je Fransis Bekon tvrdio započinjući projekat moderne? I da li se institucionalizovanim obrazovanjem ono može steći? To su aktuelna pitanja na koja pozitivan odgovor ne može ugroziti moderno doba važnosti informacije.

Obrazovanje je dio ne samo težnje savremenog čovjeka, već i njegov stil života.

S pravnog stanovišta, pravo na obrazovanje osnovno je kulturno ljudsko pravo, zaštićeno PESK-om i Ustavom Crne Gore. Prema međunarodnom pravu, države priznaju svakom licu pravo na obrazovanje¹⁰. Njegov cilj je „puni razvoj ličnosti i dostojanstva”. Po domaćem pravu školovanje je obezbijeđeno svima, a osnovno školovanje je besplatno i obavezno. Međutim, implementacija ovih skromnih odredaba kompleksan je zahtjev u realnom životu. U njemu se suočavamo sa nejednakostima i ostalim okolnostima koje nam nameću pitanje da li se može govoriti o jednakim mogućnostima, ukoliko je priroda nekome uskratila sposobnost koju ima većina, i učinila ga licem s invaliditetom, dakle, krajnje osjetljivom, ugroženom i, na posljetku, grupom podložnom diskriminaciji.

Obrazovanje jeste univerzalna vrijednost jer pripada svim ljudima, bez obzira na razlike. Njime se obezbjeđuje bolje poštovanje ljudskih prava i sloboda, kao zahtjeva pojedinaca prema državi, društvu i ostalim pojedincima. Njime se podstiče bratstvo među ljudima, potpomaže razumijevanje, razvija tolerancija i prijateljstvo između svih naroda i svih rasnih, etničkih ili vjerskih grupa, kao i onih koji su po ličnim svojstvima drugačiji i ugroženi. Konačno, obrazovanjem se pospješuje razumijevanje drugačijeg, razvija empatija i samopouzdanje.

¹⁰ Član 13 PESK-a.

Država ima pozitivnu obavezu u odnosu na pravo na obrazovanje. Njena uloga je aktivna, za razliku od negativnih sloboda, koje podrazumijevaju nemiješanje države ili uzdržavanje od činjenja, što je slučaj sa građanskim i političkim pravima. Ona mora obezbijediti uslove da se pravo na obrazovanje sprovede, da bude dostupno svima, besplatno na nivou osnovnog obrazovanja itd.

Roditeljima se daje mogućnost da biraju školu i nastavne programe za svoju djecu u skladu sa njihovim tradicijama, religijama i životnom filozofijom.

Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama ne sadrži pravo na obrazovanje, ali Protokol br. 1 uz nju sadrži. U njemu je propisano da „niko ne može biti lišen prava na obrazovanje”, kao i da „u vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave, država poštuje pravo roditelja da osiguraju takvo obrazovanje i nastavu koji su u skladu sa njihovim vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima”.¹¹

Da li svi ovi pravni instrumenti mogu obezbijediti da vlada društvo znanja? Da li, i ako mogu, ono donosi stabilnost i prosperitet svima? Da li ono, na poslijetku, može stvoriti neko novo neznanje, kao univerzalni problem?

Mnogo je dilema u vezi sa obrazovanjem i znanjem, kao i mnogo otvorenih pitanja. Da li se, odista, radi o univerzalnoj vrijednosti? Da li su sve države na svijetu spremne da aktivno afirmišu pravo na obrazovanje djece sa invaliditetom?

Ima modernih pogleda na to da „društvo znanja nije osobito pametno društvo”, te da „njegove zablude i pogreške, skučenost pogleda i agresivnost što u njemu vladaju nisu manje nego u drugim društvima”, kao i da čini upitnim to da je, barem, opšte stanje obrazovanja bolje.¹²

Obrazovanje za djecu s posebnim potrebama je pozitivna obaveza države. Ona iziskuje dodatnu akciju država na obezbjeđivanju uslova za obrazovanje ovih lica. Država mora omogućiti obrazovanje i vaspitanje u skladu sa njihovim interesovanjima, mogućnostima i potrebama. Nastavni sadržaji i metode moraju biti usklađeni sa posebnim potrebama koje ova djeca imaju.

¹¹ Član 2 Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

¹² Liessmann Konrad Paul: *Teorija neobrazovanosti. Zablude društva znanja*, Zagreb, 2009, str. 23.

Na UNESCO-voj Svjetskoj konferenciji o posebnim obrazovnim potrebama, održanoj 1994. godine u španskom gradu Salamanki, usvojena je Izjava i Okvir za akciju kojima se priznaje pravo svakog djeteta da, bez obzira na njegovo fizičko, intelektualno, emocionalno, socijalno, jezičko ili drugo stanje, bude uključeno u obrazovni sistem, odnosno u redovne škole i razrede. Obrazovni koncept koji proizilazi iz ovakvog stava o potrebi uključivanja sve djece u redovne škole poznat je kao inkluzivno obrazovanje.

3. INKLUZIJA U OBRAZOVANJU KAO MEĐUNARODNI STANDARD I CIVILIZACIJSKA TEKOVINA

Inkluzivno obrazovanje djece sa posebnim potrebama je njihovo pravo. S druge strane, ono je obaveza države. Ono uključuje integraciju sve djece i stvaranje prijateljskog ambijenta u kome se najbolje usvajaju nova znanja.

Svojom zakonskom osnovom, podzakonskim aktima i strateškim dokumentima, Crna Gora je stvorila okvir za primjenu inkluzije u obrazovanju. Ovaj novi način nastavnog procesa, koji uključuje svu djecu bez obzira na razlike, sa nastavom prilagođenom posebnim potrebama, doprinosi punom ostvarivanju zaštite ljudskih prava, u skladu sa međunarodnim obavezama.

Osnovni princip zaštite prava djeteta je djelovanje u najboljem interesu djeteta, što propisuje i pomenuta konvencija UN-a posvećena pravima djeteta. Invaliditet se eksplicite pominje u Konvenciji kao osnov za diskriminaciju djeteta¹³.

Takođe, Konvencija o pravima lica sa invaliditetom, mada se odnosi na širu populaciju, ističe i pozitivnu obavezu države u odnosu na djecu sa posebnim potrebama i zaštitu njihovih prava. U njoj se ističe da će „države ugovornice preduzeti neophodne mjere da obezbijede puno uživanje djece sa invaliditetom svojih ljudskih prava i osnovnih sloboda na jednakoj osnovi sa drugom djecom”¹⁴.

¹³ Član 2 Konvencije o pravima djeteta, usvojene u UN-u, 20. novembra 1989. godine u Njujorku, koja je stupila na snagu 2. septembra 1990. godine.

¹⁴ Član 24 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, koja je usvojena u UN-u u Njujorku 13. decembra 2006. godine, a stupila na snagu 3. maja 2008. godine.

Nekoliko obaveza proističu iz koncepta inkluzivnog obrazovanja. Potrebno je obezbijediti da se u redovnim školama realizuje nastavni plan i program za učenike normalnog psiho-fizičkog razvoja, kao i dodatni specijalni programi za nadarene učenike i individualni prilagođeni programi za djecu s posebnim potrebama. U ovu posljednju kategoriju spadaju i Romi, kao posebna vulnerabilna grupa, specifična etnička manjina u Evropi, koja je usljed decenijske diskriminacije došla u veoma težak položaj. Kod njih inkluzija ima jedan širi aspekt koji znači socijalnu inkluziju.

Inkluzija u obrazovanju podrazumijeva da u odjeljenje redovne osnovne škole može da se uključi i dijete s posebnim potrebama, s kojim se realizuje individualni prilagođeni plan i program. Individualni prilagođeni plan i program izrađuje razredni starješina u saradnji sa stručnim timom. Stručni tim ima obavezu da prati realizaciju individualnog prilagođenog plana i programa. Roditelji imaju pravo da budu upoznati sa izradom individualnog prilagođenog programa za njihovo dijete, i da participiraju u njegovoj izradi.

Obuka kadra, obezbjeđivanje sticanja znanja za podršku redovnom vaspitno-obrazovnom sistemu, priprema za preuzimanje uloge edukatora za nastavnike i vaspitače iz redovnog sistema itd., pozitivna je obaveza države, koja mora biti aktivna u obezbjeđivanju dodatnih uslova obrazovanja u skladu sa potrebama odnosno ciljne grupe.

Inkluzija u obrazovanju uključuje sljedeće procese: povećanje participacije učenika sa smetnjama u razvoju u realizaciji nastave, kao i u aktivnostima zajednice koja gravitira lokalnoj školi; restruktuiranje kulture, prakse i principa vaspitno-obrazovnog rada tako da se može odgovoriti na različite potrebe učenika; prihvatanje različitosti kao normalne pojave; uvažavanje potreba svih učenika; prihvatanje i podržavanje različitih stilova i tempa učenja; osiguranje kvaliteta obrazovanja za sve učenike kroz adekvatan nastavni plan i program, te strategije podrške i podučavanja; prihvatanje činjenice da je obrazovna inkluzija samo jedan aspekt opšte društvene inkluzije.

Škole bi trebalo prilagoditi svoj djeci bez obzira na njihovo fizičko, intelektualno, socijalno i emocionalno, jezičko ili drugo stanje. Dakle, i djeca sa poteškoćama i nadarena djeca, i djeca koja su pripadnici jezičkih, etničkih ili religijskih manjina i djeca koja su u nepovoljnom položaju ili su dio marginalizovane grupe moraju imati pristup obrazova-

nju na način koji obezbjeđuje njihovu jednakost i očuvanje dostojanstva i identiteta.

Kada govorimo o inkluziji u obrazovanju ili inkluzivnom obrazovanju, istraživanja pokazuju da su redovne škole sa inkluzivnom orijentacijom najefikasniji načini suzbijanja diskriminatorskih stavova i ostvarivanja obrazovanja za sve.

Ujedinjene nacije su donijele brojne dokumente iz ove oblasti. Pravila UN-a o ujednačavanju mogućnosti osoba sa invaliditetom, koja su usvojena 1993. godine, obezbijedila su dalje smjernice u politici obrazovanja ovih lica, kao i cjelokupnom razvoju ljudskih prava¹⁵.

Na pomenutoj Svjetskoj konferenciji o obrazovanju djece sa specijalnim potrebama u Salamanki, zaključeno je da je obrazovanje djece sa specijalnim potrebama pitanje jednakog značaja za zemlje i da ono mora da čini dio ukupne obrazovne strategije i, zaista, nove socijalne i ekonomske politike. Ona poziva na veliku reformu redovnih škola¹⁶.

Na ovoj konferenciji postignuto je značajno poboljšanje u pogledu prihvatanja različitosti među ljudima i djecom, što je bilo presudno u izgradnji obrazovnog sistema koji bi mogao u potpunosti odgovoriti na te različitosti. To potvrđuje i jedan od zaključaka navedenih u završnom izvještaju nakon konferencije u Salamanki: „Svako dijete ima jedinstvene karakteristike, interesovanja, sposobnosti i potrebe za učenjem i zato, ako pravo na obrazovanje išta znači, obrazovni sistemi treba da budu projektovani i obrazovni programi implementirani, na način da se uzme u obzir raznolikost ovih karakteristika i potreba.”¹⁷

U kontekstu inkluzivnog obrazovanja treba praviti razliku između inkluzije i integracije u obrazovanju. Pri tom, treba imati u vidu da model inkluzije tretira obrazovni sistem kao problem, a djeca sa invaliditetom ulaze u obrazovni proces bez pokušaja da se „poprave” ili prilagode tom sistemu¹⁸.

¹⁵ United Nations Enable. „United Nations and Disabled Persons – The first fifty years.” United Nations – UN. <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dis50y10.htm> (dostupno na dan 30. maja 2011. godine)

¹⁶ United Nations Education, Scientific and Cultural Organization. „Open File on Inclusive Education.” UNESCO. <http://www.unesdoc.unesco.org/images/0013/001321/132164e.pdf> (dostupno na dan 10. juna 2011. godine)

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Detaljnije u: Hrnjica, S., Dragana S: *Children with disabilities in mainstream primary schools in Serbia*. Belgrade: Save the Children, Serbia Programme, 2007.

Izjava iz Salamanke i Okvir za akciju izdvajaju sljedeće ključne riječi koje mogu poslužiti kao polazišne tačke pri definisanju inkluzivnog obrazovanja: 'sva djeca', 'različitost karakteristika i potreba', 'posebne obrazovne potrebe', 'redovne škole'. U tom smislu, inkluzivna škola je mjesto gdje svako pripada, svako je prihvaćen i može ostvariti svoje obrazovne potrebe u skladu sa svojim mogućnostima.

Imajući u vidu da je inkluzija u obrazovanju metod da se uključe svi učenici u proces obrazovanja, bez obzira na nedostatke, teškoće, talenat, porijeklo i slično, kao i da u svijetu danas postoji oko 650 miliona osoba sa invaliditetom, što čini približno 10% ukupnog stanovništva u svijetu¹⁹, evidentno je koliko je velik značaj pomenutog obrazovnog koncepta.

4. PERSPEKTIVE ZAŠTITE PRAVA NA OBRAZOVANJE OSOBA SA INVALIDITETOM KROZ INKLUZIJU

Postizanje inkluzivnog obrazovanja se može definisati kao proces povećanja učešća svih učenika u školama i okončanje segregacije učenika po bilo kom osnovu. Međutim, ideja o inkluziji prevazilazi fizičko prisustvo. Ona se odnosi na „obavezu da se obrazuje svako dijete, u najvećoj odgovarajućoj mjeri”.²⁰

Inkluzija u obrazovanju bazira se na ideji da sva djeca treba da se obrazuju zajedno. Postoje dva lica inkluzije u obrazovanju: inkluzija djece sa posebnim potrebama i inkluzija djece različitog etničkog, jezičkog i kulturnog porijekla (koja je, u suštini, širi koncept – socijalna inkluzija).

Ljudska prava pripadaju svima, univerzalna su vrijednost, immanentna su samosvojnoj ljudskoj prirodi, bez obzira na razlike među ljudima. Ona se ne daju, ne poklanjaju, već postoje nezavisno od ičije volje. Države, društva i ostali pojedinci imaju obavezu da ta prava priznaju.

Inkluzivno obrazovanje zasniva se na dva različita ljudska prava: pravu na obrazovanje i pravu na zaštitu od diskriminacije.

¹⁹ Prema podacima UNESKO-a. Dostupno na: <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/inclusive-education/children-with-disabilities/> (9. juna 2011. godine).

²⁰ Miller, Regina: *The Developmentally Appropriate Inclusive Classroom in Early Education*, Delmar Publishers, 1996, str. 20.

U kontekstu inkluzije u obrazovanju govorimo o realizaciji osnovnog kulturnog prava – prava na obrazovanje, kao kulturnog zahtjeva građanina koji ima invaliditet ili posebnu potrebu. Ista prava garantovana su svakom djetetu, što je propisano pomenutim međunarodnim univerzalnim i regionalnim dokumentima.

Pored individualnog prava na obrazovanje svakog pojedinca s invaliditetom, bilo djeteta bilo odraslog, kod inkluzije u obrazovanju imamo i specifičnu kolektivnu dimenziju ljudskih prava ovih osoba. Imajući u vidu da su ljudska prava krajnje individualizovana kategorija, sa izuzecima vezanim za neka kolektivna prava kakva su izvjesna prava manjina, prije svega kulturna prava, naročito je potenciran osjećaj solidarnosti ove grupe, kao i razvijanje empatije cijelog društva prema ovim osobama.

Suštinske vrijednosti zaštite ljudskih prava u pomenutom kontekstu su: poštovanje dostojanstva, poštovanje invalidnosti, sloboda izbora svakog pojedinca, nezavisnost osoba, jednakost – zabrana diskriminacije, participacija osoba s invaliditetom u društvu i pravo na jednake mogućnosti.

U tom smislu, uključivanje osoba sa invaliditetom u sve društvene tokove života zajednice ima za obavezu preduzimanje mjera afirmativne akcije od strane država koje moraju obezbijediti uslove za život u jednakim uslovima. Jer, radi se o istorijski zanemarenom, diskriminisanom dijelu stanovništva, grupi koja je marginalizovana usljed invaliditeta kao ličnog svojstva.

Perspektive zaštite prava na obrazovanje osoba sa invaliditetom i djece sa posebnim potrebama kroz inkluziju se, imajući u vidu značaj ovog procesa i nivo na kojem se nalaze, mogu ocijeniti kao izvjesno pozitivne.

Konačno, to je jedini put za postizanje pune jednakosti svih i ostvarenje slobode pojedinca sa invaliditetom. Zaštita ljudskih prava i sloboda ostvaruje se kroz četiri principa, koji su u kontekstu inkluzivnog obrazovanja naročito važni, a to su: dostojanstvo, autonomija, jednakost i solidarnost. Krajnji cilj je da smo svi jednaki, slobodni i dostojanstveni. Taj uzvišeni cilj predmet je borbe svakog pojedinca, a obaveza države, i društva u cjelini, da ga obezbijedi.

Ivana JELIĆ

HUMAN RIGHTS AND EDUCATION OF CHILDREN WITH
SPECIAL NEEDS AND PERSONS WITH DISABILITIES

Summary

Human rights belong to all human beings. They have a universal value, being immanent to specific genuine human nature, regardless of differences among people. Human rights are not given by anyone; they exist independently of anyone's will, and – state, society as a whole and other individuals have an obligation to recognize those rights.

Inclusive education is based on two different human rights: the right to education and freedom from discrimination.

In the context of inclusion in education, it is about the realization of the basic cultural right – the right to education, as the cultural demand of the citizen, who has a disability or a child with special needs. Equal rights are guaranteed to each child, as required by all international universal and regional documents.

Key words: education, human rights, inclusion, equality, dignity

